

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
КАФЕДРА ЮНЕСКО
«ДУХОВНО-КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ ВИХОВАННЯ ТА ОСВІТИ»**

**ДУХОВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ:
методологія, теорія і практика**

Збірник наукових праць

Випуск 1 (94)

**Сєверодонецьк
2020**

Рекомендовано Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 6 від 03 березня 2020 р.)

Редакційна колегія

Шевченко Г.П. – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, директор науково-дослідного Інституту духовного розвитку людини, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Духовно-культурні цінності виховання та освіти», завідувач кафедри педагогіки, м. Северодонецьк (**головний редактор**); **Алфімов В.М.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Северодонецьк (**заступник головного редактора**); **Зеленов Є.А.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Северодонецьк; **Бех І.Д.** – доктор психологічних наук, професор, дійсний член НАПН України, м. Київ; **Філіпчук Г.Г.** – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, м. Київ; **Миропольська Н.Є.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Київ; **Пелех Ю.В.** – доктор педагогічних наук, професор, м. Рівне; **Помиткін Е.О.** – доктор психологічних наук, професор, м. Київ; **Сватко Ю.І.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри ЮНЕСКО «Права людини, мир, демократія, толерантність та міжнародне взаєморозуміння», м. Київ; **Базалук О.О.** – доктор філософських наук, професор, м. Київ; **Тюріна Т.Г.** – доктор педагогічних наук, доцент, м. Львів; **Антоненко Т.Л.** – доктор психологічних наук, професор, м. Северодонецьк; **Чурсін М.М.** – доктор педагогічних наук, доцент, м. Северодонецьк; **Ернст Вагнер** – доктор філософії, координатор кафедри ЮНЕСКО «Мистецтво і культура в освіті», м. Ерланген-Нюрнберг, Німеччина; **Галена Іванова** – доктор педагогічних наук, доцент, м. Пловдив, Болгарія; **Анна Клим-Климашевська** – доктор педагогічних наук, професор, м. Седльце, Польща; **Леслі Джон Френсіс** – доктор філософії, доктор літератури, доктор богослов'я, член колегії вчителів, член Британського психологічного товариства, м. Ковентрі, Великобританія; **Крістофер А. Льюїс** – доктор філософії, професор, м. Лідс, Великобританія; **Джон Вейн Фішер** – доктор педагогічних наук, професор, Австралія; **Д. Пол Шафер** – магістр мистецтв, доцент, директор проекту Світова культура, м. Маркхем, Канада; **Рашидова С.С.** – кандидат педагогічних наук, доцент, м. Северодонецьк (**відповідальний редактор**).

Збірник наукових праць «Духовність особистості: методологія, теорія і практика» внесено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2017 № 1714).

Журнал включено до Міжнародної бази даних Ulrich's Periodical Directory (2013 р.), повнотекстової бази даних Open Academic Journals Index (2014 р., CGI OAJI – 0.350), Google Scholar (2014 р., h-індекс 2019 – 13), Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (2008 р.), Міжнародної наукометричної бази даних **Index Copernicus International** (ICI 2018 – 79.84).

Офіційний сайт збірника: <http://domtpsnu.snu.edu.ua/index.php/Domtp>.

Додатковий сайт збірника: <http://www.domtp.turion.info>

Д85 **Духовність особистості: методологія, теорія і практика** : збірник наукових праць / Гол. редактор Г. П. Шевченко. – Вип. 1 (94). – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. – 308 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання методології, теорії й практики розвитку духовної культури особистості в сучасних соціокультурних умовах.

Матеріали збірника можуть бути використані науковцями в галузі педагогіки та психології духовності, аспірантами, педагогами-практиками.

Статті прорецензовано членами редакційної колегії.

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
VOLODYMYR DAHL EAST UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY
SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTE OF
SPIRITUAL DEVELOPMENT OF MAN
UNESCO CHAIR «SPIRITUAL AND CULTURAL VALUES OF
UPBRINGING AND EDUCATION»**

**SPIRITUALITY OF A PERSONALITY:
Methodology, Theory and Practice**

Collection of Scientific Papers

Issue 1 (94)

**Severodonetsk
2020**

Recommended by the Academic Council of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
(Record of Meeting No 6 held on March 03, 2020)

Editorial Board

Galyna P. Shevchenko – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the NAES of Ukraine, Director of the Scientific Research Institute of Spiritual Development of Man, Head of the International UNESCO Chair in Spiritual Cultural Values of Upbringing and Education, Head of Pedagogy Department, Severodonetsk (**Editor-in-Chief**); **Valentyn M. Alfimov** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Severodonetsk (**Associate Editor**); **Yevheniy A. Zelenov** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Severodonetsk; **Ivan D. Bekh** – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Academician of the NAES of Ukraine, Kyiv; **Heorhiy H. Filipchuk** – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Academician of the NAES of Ukraine, Kyiv; **Nataliya Ye. Myropolska** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kyiv; **Yuriy V. Pelekh** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Rivne; **Eduard O. Pomytkin** – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Kyiv; **Yuriy I. Svatko** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the UNESCO Chair in Human Rights, Peace and Democracy, Tolerance and International Understanding, Kyiv; **Oleg O. Bazaluk** – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Kyiv; **Tamara G. Tiurina** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Lviv; **Mykola M. Chursin** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Severodonetsk; **Tetyana L. Antonenko** – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Severodonetsk; **Ernst Wagner** – PhD, Executive Coordinator at the UNESCO Chair in Arts and Culture in Education, Erlangen-Nürnberg, Germany; **Galena Ivanova** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Plovdiv, Bulgaria; **Anna Klim-Klimaszewska** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Siedlce, Poland; **Leslie John Francis** – PhD, DLitt, ScD, DD, C. Psychol, FBPsS, FCP, Coventry, Great Britain; **Christopher A. Lewis** – DPhil (Psychology of Religion), MA, MEd, MSc, MPhil, BSc, PGCUT, Lecturer in Psychology, Leeds, Great Britain; **John Wein Fisher** – Phil D, EdD, PhD, Adjust Professor, Ballarat, Australia; **D. Paul Schafer** – MA in Economics, Associate Professor, Director of the World Culture Project, Markham, Canada; **Svitlana S. Rashydova** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Severodonetsk (Executive Editor).

The Collection of scientific papers "Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice" is included into the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of theses on obtaining the scientific degrees of Doctor and Candidate of Pedagogical Sciences are published (approved by the Law of the Ministry of Education and Science of Ukraine from December 12, 2017 № 1714).

The Collection is included to Ulrich's Periodical Directory (2013), Open Academic Journals Index (2014, CGIJ OAJI - 0.350), Google Scholar (2014, h-index 2019 – 13), V.I. Vernadsky National Library of Ukraine (2008), Index Copernicus International (ICI 2018 – 79.84).

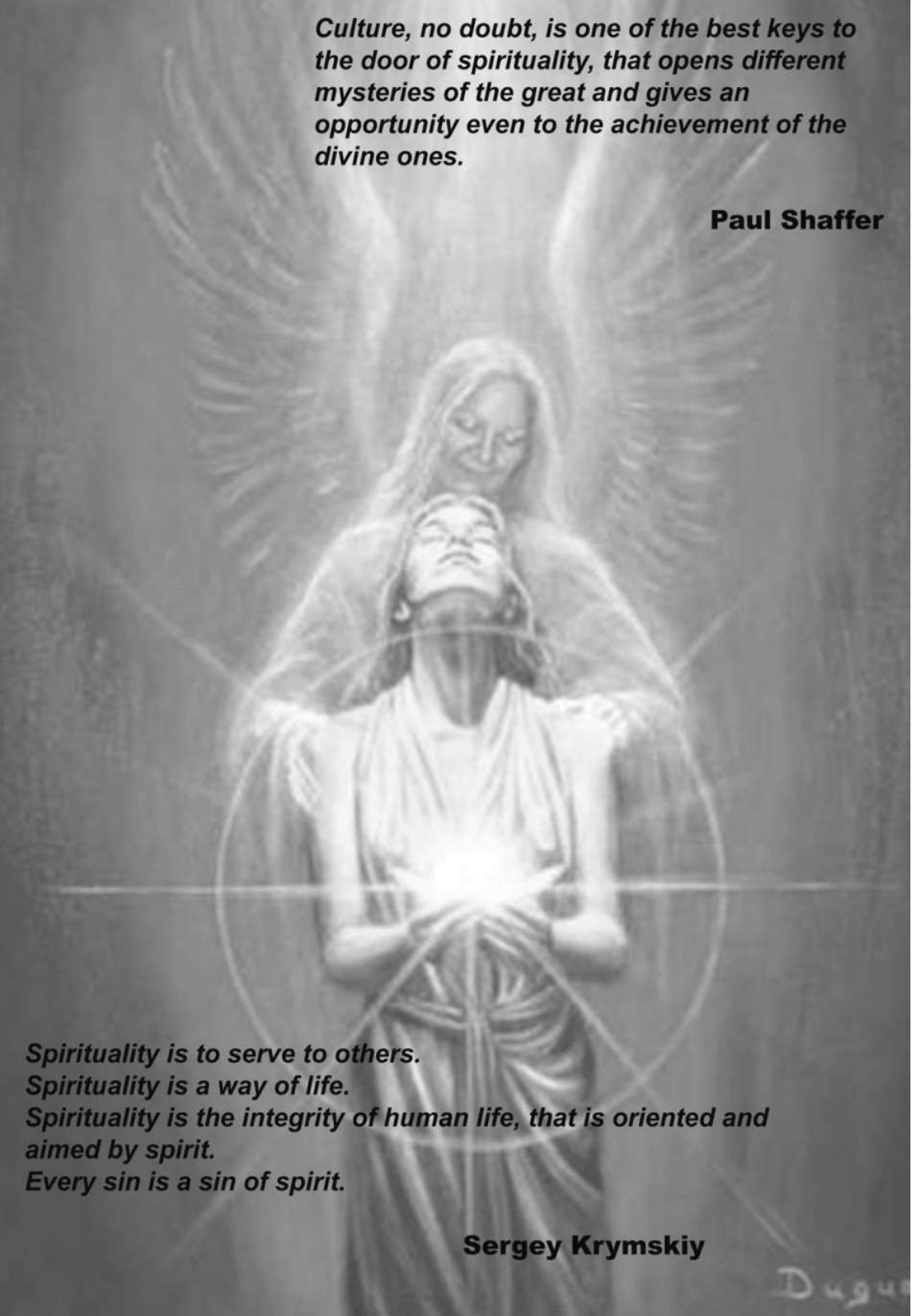
Official web site of the collection of scientific papers: <http://domtpsnu.snu.edu.ua/index.php/Domtp>. Additional web site of the collection of scientific papers: <http://www.domtp.turion.info>

D85 Spirituality of a Personality: Theory, Methodology and Practice: collection scientific papers / Editor-in-chief Galyna P. Shevchenko. – Issue 1 (94). – Severodonetsk: Publishing House of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2020. – 308 p.

The Collection touches upon the issues of actual problems of methodology, theory and practice of development of a person's spiritual culture in modern social and cultural conditions.

The science officers, post-graduate students, and pedagogues-practitioners in the field of pedagogy and psychology of spirituality can use the materials of the collection.

Papers of the collection are reviewed by the members of the Editorial Board.

Culture, no doubt, is one of the best keys to the door of spirituality, that opens different mysteries of the great and gives an opportunity even to the achievement of the divine ones.

Paul Shaffer

*Spirituality is to serve to others.
Spirituality is a way of life.
Spirituality is the integrity of human life, that is oriented and aimed by spirit.
Every sin is a sin of spirit.*

Sergey Krymskiy

Dugue

УДК 378.147.091.33:159.947.24]:78.087.68

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-94-1-265-276>

ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНЬОГО ХОРОВОГО ДИРИГЕНТА

О. Д. Чурікова-Кушнір

ORCID 0000-0002-9166-7008

З. В. Софроній

ORCID 0000-0002-3163-460X

У статті розглядаються ключові детермінанти формування вольових якостей студентів у процесі хорової діяльності і напрями, які є найбільш перспективними у навчанні. Одним з таких оптимальних напрямів навчання у закладах мистецької освіти, який передбачає забезпечення втілення творчих досягнень у навчально-виховний процес і разом з тим дозволяє розкрити можливості особистісного пошуку студентів, є формування їх індивідуальних якостей, умінь, навичок.

Визначено ключові детермінанти формування вольових якостей майбутніх хорових диригентів, що впливають на якість фахового навчання.

Проблема формування вольових якостей особливо значуща у диригентсько-хоровій практиці, оскільки потребує витримки у вивченні хорових творів та у виконанні їх перед глядацькою аудиторією. Результативність хорової діяльності в значній мірі визначається стабільністю концертних виступів. Хоровий спів це особливий вид колективної музично-творчої діяльності, який формує вольовий стан як виконавців так і диригента, їх вміння здійснювати перевтілення, самоконтроль і корекцію вокально-хорових дій.

Будучи провідним компонентом хорової діяльності, вольові якості диригента детермінують рівень вокальної, слухової, фізичної, психологічної, емоційної підготовленості, що забезпечує хорових співаків виконувати твори на відповідному рівні, не зважаючи на те, що вони знаходяться в стресовій ситуації в процесі публічних виступів.

У статті розглядаються основні вольові якості хорового диригента: цілеспрямованість (підпорядкування своїх дій поставленим цілям, визначення оптимальних шляхів і засобів досягнення мети); ініціативність (рішучість на нові творчі ідеї); самостійність (обґрунтування вольових дій та самостійне

прийняття музично-художнього рішення); рішучість (швидке та впевнене обґрунтування свого творчого задуму); самовладання (вміння подолати страх, паніку у процесі концертних виступів); наполегливість (подолання труднощів у роботі з хором колективом, з тривалою напругою творчої енергії домагатися поставленої мети); організованість (вміння планувати свої дії і керуватися цими планами у навчальній діяльності).

Ключові слова: воля, хоровий спів, хорова діяльність, сила волі, хоровий диригент, вольові якості диригента.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. У сучасному світі життя динамічно розвивається і висуває особливі вимоги до особистості людини, передусім до її емоційної та вольової сфери. Збільшення емоційних навантажень вимагають від людини прояву вольових якостей, необхідних для самовдосконалення, самовизначення та самореалізації.

У цьому зв'язку виникає потреба удосконалення особистісних якостей людини, формування в неї здатності до конкретних дій на основі свідомих спонукань як вищих регуляторів нервової діяльності, що співвідносяться з вольовими процесами. Проблема формування вольових якостей особливо значуща в музичній діяльності, зокрема, вокально-хоровій, оскільки потребує витримки у колективному вивченні творів та у виконанні їх перед глядацькою аудиторією.

Як справедливо зазначає С. Фейнберг (2001), «видатний артист-виконавець – значна, багатогранно обдарована цілісна індивідуальність з темпераментною волею, багатим внутрішнім світом і тією особливою майстерністю розкриття музичної форми, яку можна назвати даром художнього передбачення» (с. 50). Значною мірою це стосується і майбутнього хорового диригента. Від його вольових якостей залежить вміння наполегливо і мужньо переборювати концертні хвилювання та домагатися поставленої мети у відтворенні музично-художнього образу твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Упродовж багатьох століть представники різних наукових шкіл з філософії, психології, соціології, культурології, мистецтвознавства опікуються визначенням дефініції «воля», але особливу увагу вивченню та дослідженню приділили Р. Ассаджіолі, М. Басов, І. Бех, Ф. Гоноболін, В. Іванніков, А. Маслоу, І. Сеченов, З. Стоунс, А. Шопенгауер та ін.

З'ясовано, що Р. Ассаджіолі (2008), М. Басовим (2007), Є. Ільїним (2009) представлено волю як здатність до самоорганізації в здійсненні дій у

досягненні конкретної мети. У роботах В. Крутецького, Л. Лазурського, С. Рубінштейна, І. Страхова, Д. Узнадзе «воля» розглядається як властивість характеру людини, де сукупність найбільш стійких рис поведінки відображає своєрідність вольових якостей.

У наукових працях вчені (І. Бех (2009), А. Маслоу (2003)) доводять, що прояви волі, залежно від обставин, визначаються як «вольові якості», і «воля» тлумачиться як сукупність вольових якостей. Особливий інтерес для нас представляють дослідження науковців (І. Дудник, В. Іванніков, Є. Ейдман, Є. Ільїн, В. Калінін, К. Карнілов, Р. Мей, В. Селіванов), де трактується вольові якості як саморегуляція поведінки людини за допомогою свідомості, що передбачає самостійність не тільки в прийнятті рішення, а й в здійсненні і контролюванні певних дій.

Метою статті є визначення ключових детермінант формування вольових якостей майбутнього хорového диригента.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих результатів. Оскільки воля займає центральне місце в особистості людини і через волю відбувається управління мисленням, бажаннями, емоціями, уявою та іншими психічними процесами, то функція волі розглядається як здатність до самоорганізації при здійсненні конкретних дій.

Розкриваючи проблему, ми беремо за основу визначення І. Беха (1995), який визначає вольові якості як функцію «людської психіки, яка полягає у владі над собою, керуванні своїми діями, усвідомленому регулюванні своєю поведінкою й прагненні досягти мети» (с. 36).

Доводячи значущість волі як важливої якості людини Ф. Гонаболін (1973) окреслює дві групи вольових якостей: активність дій та гальмування дій. До першої групи (активність дій) відносяться: рішучість, сміливість, наполегливість, самостійність. До другої (гальмування дій) – витривалість, терпіння, дисциплінованість, організованість (с. 202).

У контексті нашої статті варто приділити увагу дослідженню М. Басова (2007), який в своїх роботах тлумачить поняття «воля» разом з поняттям «особистість», підкреслюючи тісний їх зв'язок. Отже, «воля» це – одна з психічних функцій, яка є частиною особистості і представляє собою цілісність. «Воля є тією психічною функцією, яка активно розвивається в онтогенезі, проходить шлях свого становлення, і активну роль в цьому становленні відіграє особистість» (с. 110–114).

Треба звернути увагу на вольові якості, які формуються у процесі діяльності, а саме: стратегічна цілеспрямованість, оперативна цілеспрямованість, ініціативність, самостійність, наполегливість, витримка, рішучість, організованість, дисциплінованість. Ці вольові якості

сформовані нерівномірно в кожній людині і характеризуються різним ступенем стійкості (Селіванов, 1986).

У цьому аспекті В. Петрушин (1997) обґрунтував вольові якості особистості: силу (енергійність), тривалість (витримка, терплячість), глибину (сміливість, рішучість), які дозволяють музиканту вдосконалювати процес музичного виконання.

Як зазначає А. Шопенгауер (1992), музика охоплює саму суть волі, саме її вічне становлення. Музика виступає безпосереднім відображенням волі і знаходиться не тільки вище всіх видів мистецтва, а й вище філософії (с. 432).

Про важливість вольових якостей особистості в музичній діяльності наголошується у наукових дослідженнях видатних диригентів М. Даніліна, Г. Ержемського, К. Кондрашина, М. Малько, І. Мусіна, А. Пазовського, К. Птіци, П. Чеснокова та ін. Науковці розглядають даний феномен як одну із умов професійної успішності диригента. Вони стверджують, що вольові якості характеризуються проявом певної міри диригентської активності в навчальній та концертно-виконавській роботі. Разом з тим, слід зазначити, що воля хорового диригента має свою специфіку, адже вона має бути зорієнтована на учасників виконавського колективу.

Слід зазначити, що важливим вектором фахового навчання на музично-педагогічних факультетах є диригентсько-хорова підготовка, яка висуває високі вимоги до формування особистісних якостей студента, його психологічної готовності до творчої взаємодії з хором колективом. Професійні якості хорового диригента обумовлені багатофункціональним характером вокально-хорової діяльності, які включають в себе низку здібностей – музичних, диригентсько-виконавських, акторських, організаторських, педагогічних та інших.

До хорового диригента пред'являються великі музичні вимоги, а саме: передавати колективу свої художні наміри, забезпечувати ансамблюву стрункість і технічну досконалість виконання.

Диригенту необхідно мати добре розвинений музичний і вокальний слух, почуття метроритму, музичну пам'ять, здатність музично-слухових уявлень. Також він повинен володіти навичками аналізу хорової партитури, розумінням її структури, музичної форми, особливостями застосування музичних засобів виразності, здатністю глибоко і змістовно інтерпретувати хоровий твір. Насамперед ці якості необхідні хоровому диригенту для розуміння хорового твору та створення музично-художнього образу. Але не тільки музичні якості керівника хору забезпечують високий художній рівень виконавства, а й артистизм, темперамент, воля.

Однак воля, темперамент, артистизм та інші якості хорового диригента можуть впливати на виконавців через конкретні жести, рухи, дії.

Усі диригенти користуються приблизно однаковими жестами та рухами, але вплив на хоровий колектив у різних диригентів досить різний. Наприклад, при нерозвиненості диригентської техніки вольові зусилля можуть призвести до затиснутих рухів, що негативно впливає на результат. І навпаки, диригент зі слабкими вольовими якостями, не зможе переконливо керувати хоровим колективом навіть з розвинутою технікою рук, що також приводить до негативних дій та результатів. У диригентському виконавстві всі якості повинні перебувати у певній взаємодії і рівновазі. Вольовий вплив диригента можна розділити на два шляхи: перший – вплив жесту, який образно ілюструє хоровий твір; другий – внутрішньо-активний вплив, який сприяє створенню у виконавців необхідного емоційного стану.

Слід відмітити, що для хорового диригента особливе значення має сила волі, яка йому необхідна не тільки в процесі організації вокально-хорової роботи, а й впливу на кожного хорового виконавця, що мають різний характер та темперамент.

Саме вокально-хорова діяльність, яка є особливим видом колективної творчості, формує вольовий стан виконавців і диригента, їх вміння здійснювати перевтілення, самоконтроль і корекцію музичних дій.

Крім того, діяльність хорового диригента можна поділити на чотири послідовних етапи:

- перший етап – самостійний (самостійна робота диригента над хоровою партитурою);
- другий етап – підготовчий (розучування твору з хором);
- третій етап – творчий (музично-художня інтерпретація хорового твору);
- четвертий етап – узагальнюючий (концертне виконавство).

На кожному етапі роботи для досягнення результату диригенту потрібна сила волі, обумовлена характером подолання труднощів.

На першому етапі – диригент ретельно опрацьовує хорову партитуру. За висловленням П. Чеснокова (1961), диригент, перш за все, повинен «засвоїти просту істину: не можна вчити інших, чого сам не знаєш» (с. 158). На цьому етапі важливими є *цілеспрямованість* і *самостійність* диригента. Тобто підпорядкування своїх дій поставленим цілям та визначенням оптимальних шляхів і засобів досягнення мети.

Другий етап пов'язаний з великим додатком зусиль у процесі репетиційної вокально-хорової роботи. Диригент працює над різними елементами хорової звучності (стрій, ансамбль); над визначенням темпів;

вибудовуванням нюансів. Для подолання труднощів у роботі з хором колективом диригенту необхідно володіти *наполегливістю та ініціативністю* і з тривалою напругою творчої енергії домагатися поставленої мети.

Ми поділяємо думку хорового диригента О. Єгорова (1954), який зауважує, що «диригент повинен володіти великою волею, наполегливістю, необхідною витримкою і вміннями правильно підійти до розучувань музичного твору, він повинен вміти домагатися точного і безумовного виконання всіх композиторських вказівок. Жодна найменша інтонаційна, ритмічна, динамічна або ж будь-якого іншого порядку помічена неточність не повинна бути пропущена. Процес розучування повинен проходити з енергією і переконливістю» (с. 83).

У ході проведення занять вплив диригента на виконавців має бути узагальнюючим, бо у кожного окремого хориста є своя воля, яка може сприяти задуму диригента або бути недостатньою і проявляти себе в іншому напрямку, порушуючи загальне виконання.

Третій етап – це творчий процес роботи диригента і хора над партитурою. Треба відмітити, що створення особливого творчого стану мобілізує слухові, голосові, музичні, фізичні, інтелектуальні і моральні можливості співаків. Творча робота спрямована на здійснення музично-художнього задуму диригента і віртуозність виконання, наповнення твору внутрішнім змістом та розкриття композиторської ідеї.

Втілення створеної музично-художньої інтерпретації хорового твору вимагає від диригента і колективу великої концентрації, зібраності, творчої віддачі, володіння мануальною технікою.

Професійне володіння мануальною технікою дозволяє диригенту у процесі репетицій гнучко змінювати темп, динаміку, попереджати і виправляти інтонаційні похибки, імпровізувати. У цьому випадку велике значення має *рішучість*, що є основою психологічного впливу диригента на хоровий колектив. Вважаємо, що рішучість диригента – це здатність швидко та впевнено обґрунтувати свій творчий задум, швидко вибрати найбільш важливу мету, всебічно обміркувати засоби її досягнення.

Четвертий етап роботи – це концертний виступ, де задіяні усі знання, вміння, навички хорового диригента, які полягають в організації виступу; психологічному налаштуванні хору на спів; здатності коригувати хорове звучання; умінні артистично триматися на сцені та ін. У цьому процесі важливою якістю диригента є *самовладання*, завдяки якому диригент володіє сценічною витримкою, здатністю доцільно діяти у процесі керування хором і досягненню якісних результатів концертного

виконавства. Самовладання допомагає диригенту подолати страх і паніку на концерті.

За висловленням видатного хормейстера В. Соколова (1968), однією з головних якостей диригента є «достатнє володіння силою волі, щоб наполегливо і непохитно домагатися вирішення творчого, художньо-виконавського завдання. Вольові якості диригента – неодмінна умова успішної його діяльності» (с. 85).

Зрозуміло, що воля є важливою якістю хорового диригента, без якої неможливо досягати мети, яку він ставить перед собою у процесі роботи. Саме від того, наскільки розвинені вольові якості диригента, залежить його успіх і успіх усього хору. Якщо хоровий диригент хоче «досягти високих виконавських результатів, повинен вкласти в роботу свою душу, а в своє диригування – серце і волю» (Єгоров, 1954, с. 117).

До ключових детермінант формування вольових якостей хорового диригента треба віднести:

✓ *цілеспрямованість* (підпорядкування своїх дій поставленим цілям, визначення оптимальних шляхів і засобів досягнення мети);

– *самостійність* (обґрунтування вольових дій та самостійне прийняття музично-художнього рішення);

– *наполегливість* (подолання труднощів у роботі з хоровим колективом, з тривалою напругою творчої енергії домагатися поставленої мети);

– *ініціативність* (рішучість на нові творчі ідеї);

– *рішучість* (швидке та впевнене обґрунтування свого творчого задуму);

– *самовладання* (вміння подолати страх, паніку у процесі концертних виступів);

– *організованість* (вміння планувати свої дії і керуватися цими планами у навчальній діяльності).

Завдяки вольовим якостям диригент здатний до свідомого і цілеспрямованого регулювання співом виконавців, подолання недоліків у процесі вокально-хорової роботи та реалізації своїх потенційних музично-творчих можливостей. За допомогою вольових якостей диригент керує своїми емоціями, а емоції, як відомо, є спонукальною силою вольових дій.

В аспекті окресленої проблеми доречно звернути увагу на те, що у роботі з хоровим колективом диригенту необхідно зберігати фокус уваги виконавців і прикладати великі зусилля, щоб досягти мети, незважаючи на відволікаючі фактори у процесі репетиційних занять. У цих умовах особливу актуальність набувають питання професійної спрямованості, а також почуття впевненості в своїх силах, що є однією з відмінних

властивостей вольової людини. Цей фактор є ваговою складовою вольового впливу на хоровий колектив та відіграє велику роль в позитивному сприйнятті диригента хоровими співаками.

Керувати хором це означає переконати колектив виконувати твір, як хоче диригент, повірити у правильність і музично-художню справедливість трактування хорового твору. А для цього має бути не тільки вольовий вплив з боку диригента, а і вольова взаємодія між диригентом та хоровим колективом. Якщо диригент має авторитет у співаків хору, то це створює найкращі умови для творчого становлення колективу.

З цього приводу зазначимо, що диригент з сильною волею здатний ставити перед собою великі цілі, приймати важливі рішення і втілювати їх у виконавській вокально-хоровій практиці; вміти справлятися з негативними емоціями, що виникають при тимчасових невдачах. Подолання перешкод підвищують активність хористів і викликають почуття задоволення від творчої роботи. Керівник хору із слабкими вольовими якостями підкоряється своїй лінії і не може досягти результативності у роботі з колективом.

Висновки і перспективи подальших розвиток у даному напрямку. На основі вищесказаного, ми дійшли висновку, що формування вольових якостей у майбутнього хорового диригента – це важлива складна властивість, завдяки якій здійснюються творчі дії, спрямовані на регулювання вокально-хорової роботи у досягненні поставлених цілей та активізації хористів працювати колективно і цілеспрямовано. Наявність у хорового диригента вольових якостей дає можливість управляти своїми емоціями, зберігати високу професійну працездатність, організовувати диригентсько-хорову роботу без напруженості, незважаючи на емоційні ситуації. Отже, вольові якості – це проявів диригентської активності, а вокально-хорова діяльність – основна форма активності.

Література

1. Ассаджиоли Р. Семь типов личности типология психосинтеза. Москва : Мир Урании, 2008. 160 с.
2. Басов М. Я. Воля как предмет функциональной психологии. Санкт-Петербург : Алетейя, 2007. 544 с.
3. Бех І. Д. Від волі до особистості. Київ : Либідь, 1995. 202 с.
4. Бех І. Д. Психофізіологічні джерела виховної майстерності. Академвидав, 2009. 248 с.
5. Гоноболін Ф. Н. Психология: учебное пособие для учащихся педучилищ по специальности № 2001 «Преподавание в начальных классах общеобразовательной школы». Москва : Просвещение, 1973. 220 с.
6. Егоров А. А. Теория и практика работы с хором. Ленинград, 1954. 90 с.

7. Ильин Е. П. Психология воли. Санкт-Петербург : Изд-во «Питер», 2009. 368 с.
8. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 351 с.
9. Мусин И. А. Язык дирижерского жеста. Москва, 2006. 232 с.
10. Петрушин В. И. Музыкальная психология: учеб. пособие для студентов, преподавателей. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. 384 с.
11. Пуни А. Ц. Психологические основы волевой подготовки в спорте. Москва : Физкультура и спорт, 1977. 96 с.
12. Селиванов В. И. Дискуссионные вопросы психологии воли. *Психол. журн.* 1986. Т. 7. № 6. С. 110–121.
13. Соколов В. Работа с хором. Москва : Музыка, 1967. 227 с.
14. Фейнберг С. Е. Пианизм как искусство. Москва : Музыка, 2001. 609 с.
15. Чесноков П. Г. Хор и управление им. Москва, 1961. 241 с.
16. Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность. Москва : Республика, 1992. 447 с.

References

1. Assagioli, R. (2008). *Sem' tipov lichnosti tipologiya psikhosinteza [Seven types of personality typology of psychosynthesis]*. Moscow: Mir Uranii (rus).
2. Basov, M. Ya. (2007). *Volya kak predmet funktsional'noy psikhologii [Volya as a subject of functional psychologists]*. Saint-Petersburg: Aletheia (rus).
3. Bekh, I. D. (1995). *Vid voli do osobystosti [From the will to the personality]*. Kyiv: Lybid. (ukr).
4. Bekh, I. D. (2009). *Psykhofiziologichni dzhherela vykhovnoi maisternosti [Psychophysiological sources of educational skills]*. Akademvydav (ukr).
5. Gonobolin, F. N. (1973). *Psikhologiya: uchebnoe posobie dlya uchashchikhsya peduchilishch po spetsial'nosti #2001 "Prepodavanie v nachal'nykh klassakh obshcheobrazovatel'noy shkoly" [Psychology: textbook for students of pedagogical schools in the specialty No. 2001 "Teaching in the elementary grades of a comprehensive school"]*, 220. Moscow: Prosveshchenie (rus).
6. Egorov, A. A. (1954). *Teoriya i praktika raboty s khorom [Theory and practice of working with the choir]*, 90. Leningrad (rus).
7. Ilyin, E. P. (2009). *Psikhologiya voli [Psychology of the will]*, 368. Saint-Peterburg: Piter (rus).
8. Maslou, A. (2003). *Motivatsiya i lichnost [Motivation and personality]*, 351. Saint-Peterburg: Piter (rus).
9. Musin, I. A. (2006). *Yazyk dirizherskogo zhesta [Conductor's gesture language]*, 232. Moscow (rus).
10. Petrushin, V. I. (1997). *Muzykal'naya psikhologiya: ucheb. posobie dlya studentov, prepodavateley [Musical psychology: textbook. allowance for students, teachers]*, 384. Moscow: Gumanit. izd. tsentr VLADOS (rus).
11. Puni, A. Ts. (1977). *Psikhologicheskie osnovy volevoy podgotovki v sporte [Psychological foundations of strong-willed training in sports]*, 96. Moscow: Fizkul'tura i sport (rus).

12. Selivanov, V. I. (1986). *Diskussionnye voprosy psikhologii voli* [Discussion questions of the psychology of will]. *Psikhol. zhurn.*, Vol. 7, 6, 110–121 (rus).
13. Sokolov, V. (1967). *Rabota s khorom* [Work with the choir], 227. Moscow: Muzyka (rus).
14. Feinberg, S. E. (2001). *Pianizm kak iskusstvo* [Pianism as an art], 609. Moscow: Muzyka (rus).
15. Chesnokov, P. G. (1961). *Khor i upravlenie im* [Choir and management], 241. Moscow (rus).
16. Schopenhauer, A. (1992). *Svoboda voli i npravstvennost'* [Free will and morality], 447. Moscow: Respublika (rus).

ДЕТЕРМИНАНТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВОЛЕВЫХ КАЧЕСТВ У БУДУЩИХ ХОРОВЫХ ДИРИЖЕРОВ

О. Д. Чурикова-Кушнир, З. В. Софроний

В статье рассматриваются ключевые детерминанты формирования волевых качеств студентов в процессе хоровой деятельности и направления, которые являются наиболее перспективными в обучении. Одним из таких оптимальных направлений обучения в учреждениях художественного образования, который предусматривает обеспечение воплощения творческих достижений в учебно-воспитательный процесс и вместе с тем позволяет раскрыть возможности личностного поиска студентов, является формирование их индивидуальных качеств, умений, навыков.

Определены ключевые детерминанты формирования волевых качеств будущих хоровых дирижеров, которые влияют на качество профессионального обучения.

Проблема формирования волевых качеств особенно значима в дирижерско-хоровой практике, поскольку требует выдержки в изучении хоровых произведений и исполнения их перед зрительской аудиторией. Результативность хоровой деятельности в значительной степени определяется стабильностью концертных выступлений. Хоровое пение – это особенный вид коллективной музыкально-творческой деятельности, формирующий волевое состояние как исполнителей так и дирижера, их умение осуществлять перевоплощения, самоконтроль и коррекцию вокально-хоровых действий.

Будучи важным компонентом хоровой деятельности, волевые качества дирижера детерминируют уровень вокальной, слуховой, физической, психологической, эмоциональной подготовленности, обеспечивают хоровых певцов высоким уровнем исполнения произведения, несмотря на то, что они находятся в стрессовой ситуации в процессе публичных выступлений.

В статье рассматриваются основные волевые качества хорового дирижера: целеустремленность (подчинение своих действий поставленным целям, определение оптимальных путей и средств достижения цели); инициативность (решительность на новые творческие идеи); самостоятельность (обоснование

волевых действий и самостоятельное принятие музыкально-художественного решения); решительность (быстрое и уверенное обоснование своего творческого замысла); самообладание (умение преодолеть страх, панику в процессе концертных выступлений); настойчивость (преодоление трудностей в работе с хорovým коллективом, с длительным напряжением творческой энергии добиваться поставленной цели); организованность (умение планировать свои действия и руководствоваться этими планами в учебной деятельности).

Ключевые слова: воля, хоровое пение, хоровая деятельность, сила воли, хоровой дирижер, волевые качества дирижера.

DETERMINANTS FOR FORMATION OF FUTURE CHOIR CONDUCTOR'S WILL CHARACTERISTICS

O. D. Churikova-Kushnir, Z. V. Sofronii

Key determinants of formation of students' will characteristics during choral activity and the most educationally perspective directions have been considered in the article. Formation of students' individual qualities, skills, attainments is one of such optimal directions of studying in educational institutions of art that stipulates realization of creative achievements in the educational-brining-up process and simultaneously permits disclosing opportunities of personal search of students.

Key determinants for formation of future choir conductors' will characteristics have been determined, which affect quality of students' professional education in choral activity.

The problem of will characteristics formation is of vital importance in the conducting-and-choir practice, because it requires stamina in learning choral pieces and their performance before audience. Choral activity efficiency is significantly determined by stability of concert performances. Choir singing is a special type of collective musical and creative activity forming strong-willed state of singers and choir conductor, their ability for transformation, self-control and correction of vocal and choral actions.

As the leading component of choral activity, choir conductor's will characteristics determine the level of vocal, acoustic, physical, psychological, emotional preparedness permitting choir signers to sing the pieces on the appropriate level, in spite of stressful situation during public performances.

In the article the main will characteristics of the choir conductor are considered: purposefulness (subordination of his/her actions to the stated purposes, determination of optimal methods and techniques for achieving the purpose); leadership role (vigour for new creative ideas); independence (reasoning of willful actions and independent making of musical and artistic decisions); resoluteness (fast and confident grounding of his/her creative idea); persistence (overcoming difficulties in work with the choir, achievement of the stated purpose with long—term straining creative energy); time management skills (ability to plan his/her actions and follow these plans in learning activity); disciplined approach (ability to coordinate his/her behavior in accordance with the teaching and learning process).

Key words: Will, choir singing, choral activity, will power, choir conductor, choir conductor's will characteristics.

Чурикова-Кушнір Ольга Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна). E-mail: o.d.churikova.kushnir@gmail.com

Чурикова-Кушнір Ольга Дмитриевна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры музыки Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича (г. Черновцы, Украина). E-mail: o.d.churikova.kushnir@gmail.com

Churikova-Kushnir Olha Dmytrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Music of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine). E-mail: o.d.churikova.kushnir@gmail.com

Софроній Зоя Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна). E-mail: z.sophroniy@chnu.edu.ua

Софроний Зоя Васильевна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры музыки Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича (г. Черновцы, Украина). E-mail: z.sophroniy@chnu.edu.ua

Sofronii Zoya Vasylivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Music of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine). E-mail: z.sophroniy@chnu.edu.ua

ЗМІСТ

Аветісова І. С.	
Роль полікультурних Євроклубів у англomовній підготовці студентів вищих медичних закладів освіти	6
Антоненко Т. Л.	
Методологічний контекст становлення ціннісно-сміслової сфери особистості	16
Балла Л. В.	
Теоретичне дослідження дефініції «духовність» у філософському аспекті	29
Bielovetska L. E.	
External Independent Evaluation in English as a Criterion for Admission to Master's Degree Programs in Ukraine: Problems and Perspectives	39
Боднарук І. М.	
Основні напрями музично-краєзнавчої діяльності педагога у закладі вищої освіти	51
Громов Є. В.	
Готовність студентів польських і чеських університетів до використання сучасних ІКТ в навчальному процесі (порівняльний аналіз)	60
Євтух М. Б., Червінська І. Б.	
Соціокультурний аспект традицій збереження здоров'я молоді гірських регіонів Українських Карпат	74
Карапузова Н. Д., Павленко Ю. Г.	
Естетизація освітнього середовища педагогічного закладу вищої освіти музейними засобами	89
Касич М. А.	
Процес виховання у підлітків почуття доброти за допомогою поетичного слова.....	102
Козьменко О. І.	
Нетрадиційні студенти ЗВО США	112
Красницька О. В.	
Педагогічна майстерність – шлях до реалізації індивідуального потенціалу викладача вищої військової школи	122
Леврінц М. І.	
Практична підготовка вчителів іноземних мов в університетах США.....	134
Літвінова-Головань О. П.	
Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх фахівців із туризму до організації та проведення заходів спортивно-розважальної анімації.....	149
Люта Д. А.	
Модель формування готовності майбутніх фахівців з туризмознавства до професійної діяльності у сфері соціального туризму	161

Матіюк Д. В.	
Перспективні напрями екстраполяції в систему неформальної освіти України: досвід Німеччини	171
Могильова Н. М., Сарнацький С. В.	
Еволюція організаційно-педагогічної діяльності з дітьми з різними феноменами відхилення в розвитку за медичними діагнозами	182
Піскурська Г. В.	
Технологія онлайн-оцінювання якості викладання дисциплін	192
Roganova M. V.	
Axiological Bases of the Educational Process in Higher Pedagogical Institutions of Education	202
Сідаш Н. С.	
Розвиток творчих здібностей студентів у процесі навчання англійської мови .	215
Ступак О. Ю.	
Характеристика соціального становища молоді в Україні	223
Тюріна Т. Г., Васильчук А. Л.	
Духовність як визначальний чинник гармонійної взаємодії людини і світу	232
Хамська Н. Б., Киналь А. Ю.	
Можливості педагогічних дисциплін у формуванні інформаційної компетентності майбутнього вчителя.....	245
Чаговець А. І., Курганнікова О. О.	
Полікультурне виховання як передумова розвитку духовності дітей дошкільного віку	255
Чурікова-Кушнір О. Д., Софроній З. В.	
Детермінанти формування вольових якостей у майбутнього хорового диригента	265
Yakovleva V. A., Moskalyova L. Yu., Rashydova S. S.	
Life Competence of Personality as a Condition of Life Creation: Origins and Modern Dimension.....	277
ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ.....	300
GUIDELINES FOR THE AUTHORS	304